

VERTIMO POETIKA, ETIKA IR POLITIKA: GEORGE'Ų R. R. MARTINO ROMANO A GAME OF THRONES VERTIMO Į LIETUVIŲ IR PRANCŪZŲ KALBĄ ANALIZĖ

Liucija Černiuvienė

Vilniaus universiteto
Vertimo studijų katedra

Anotacija. Pirmosios vertimo mokyklos Europoje pradėjo kurtis XX amžiaus pradžioje, o Lietuvos vertimo mokykla pradėta kurti tik po 1990 metų, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nors vertimo veikla nutrūkusi nebuvo ir sovietmečiu. Pagrindinis šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti George'o R. R. Martino romanų ciklo A Song of Ice and Fire (Ledo ir ugnies giesmė) pirmosios knygos A Game of Thrones (Sostų žaidimas) vertimus į prancūzų ir lietuvių kalbą remiantis vertimo poetikos, etikos ir politikos sampratomis: Henri Meschonnicio poetikos samprata, Anthony Pymo požiūriu į vertėjo etiką. Kūrinys pasirinktas dėl neabejotino Martino kūrybos fenomeno, nors šis romano žanras yra tarsi ignoruojamas literatūros mokslo pasaulyje. Vertimų į prancūzų ir lietuvių kalbą pavyzdžiai analizuojami suskirsčius vertimo problemas į veikėjų vardų, metaforinių pasakymų vertimo ir pažodinio vertimo poskyrius. Atliekama originalo teksto, teksto prancūzų kalba ir teksto lietuvių kalba pavyzdžių analizė siekiant nustatyti, ar vertėjai išlaikė originalo teksto poetiką ir buvo etiški verčiamo teksto atžvilgiu. Keliamas klausimas, ar neseniai susikūrusi Lietuvos vertimo mokykla ir tik besiformuojantis požiūris į vertimą gali lemti vertėjų darbo rezultatą.

Raktiniai žodžiai: vertimo tradicija, poetika, vertimo poetika, vertimo etika, vertimo politika, A Game of Thrones, Sostų žaidimas, literatūros personažų vardų vertimas, metaforinių pasakymų vertimas, pažodinis vertimas.

Key words: tradition in translation, poetics, poetics of translation, translation ethics, translation policy, A Game of Thrones, Sostų žaidimas, translation of names of literary characters, translation of metaphorical expressions, literal translation.

Įvadas

Vakarų Europoje vertimo mokyklos pradėjo kurtis daugiausia XX amžiaus antroje pusėje, po Antrojo pasaulinio karo, kai padidėjo vertėjų poreikis ir pradėtos kurti pirmosios vertimo teorijos. Keletas pavyzdžių: Prancūzijoje bene garsiausias vertimo mokyklos Paryžiaus ESIT (Ecole Supérieure de Traduction et d'Interprétation) ir ISIT (Institut Supérieur

de Traduction et d'Interprétation) įkurtos 1957 m., GERMERSHEIMO vertimo mokykla Vokietijoje įkurta 1947 m. (1949 m. ji buvo priskirta Mainzo Johanesso Gutenbergio universitetui). ŽENEVOS vertimo mokykla (buvusi Ecole de Traduction et d'Interprétation, šiandien – ŽENEVOS universiteto Vertimo studijų fakultetas (Faculté de Traduction et d'Interprétation) įkurta dar 1941 m., karo metais. O viena pirmųjų ver-

timo mokyklų Europoje įkurta Vokietijoje XX amžiaus pirmoje pusėje, 1929 m., – tai vertimo institutas Heidelbergo universite. Sovietų Sąjungoje vertimo mokyklos kūrėsi Rusijoje: Maskvoje, tuometiniame Leningrade, Kazanėje. Lietuvoje tarpukariu vertimo mokyklų nebūta, o sovietų okupacijos metais nebuvo nei vertimo mokyklų, nei vertimo programų universitetuose. Vilniaus universitete vertimas buvo dėstomas kaip papildomas kursas anglų, vokiečių ir prancūzų filologijų programose, taip pat studentai turėjo galimybę atlikti vertimo praktiką. Buvo išleisti ir du garsaus lietuvių vertimo teoretiko Kazimiero Ambraso-Sasnavos veikalai apie vertimą: *Vertimo mokslas* (1978 m.) ir *Vertimo tyrinėjimai* (1984 m.), neabejotinai kiek užpildę teorinių veikalų spragą tuometinėje Lietuvoje. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1990 m. Vilniaus universitetas išleido veikalą apie vertimo istoriją ir teorijas – tuometinių Anglų filologijos katedros docentų Olimpijos Armalytės ir Liongino Pažūsis knyga *Vertimo teorijos pradmenys* (Pažūsis 2014, 8), o Vertimo studijų katedra Vilniaus universiteto Filologijos fakultete buvo įkurta tik 1997 metais.

Tad atotrūkis tarp Vakarų Europos vertėjų rengimo tradicijų, mokslinių vertimo studijų tyrimų, tos pačios Rusijos (buvusios Sovietų Sąjungos sudėtyje) mokslinės veiklos vertimo studijų srityje ir Lietuvos vertėjų rengimo tradicijos bei mokslinių vertimo teorijos tyrimų yra akivaizdus ir istoriniu požiūriu, ir numanomam tikro atsilikimo požiūriu. Nors vertimo veikla Lietuvoje nebuvo nutrūkusi ir buvo verčiama tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu, Lietuvos vertimo mokykla savąsias tradicijas dar tik kuria, veikalų apie vertimą nėra daug, išleista ne viena vertimo magistro studijas baigusiu jaunųjų vertėjų karta.

Ši platoka veikiau istoriniams vertimo studijų aspektams skirta įvado dalis susijusi su straipsnio tikslais: jie nėra nėra vien literatūrinė ir lingvistinė tam tikro vertimo analizė. Pasirinkusi analizei George'o R. R. Martino sagos *A Song of Ice and Fire* pirmosios knygos *A Game of Thrones* vertimus į lietuvių ir prancūzų kalbą (*Sostų žaidimas* ir *Le trône de fer*) straipsnio autorė kelia tikslą ne tik patyrinti, kaip verčiama į dvi skirtingų vertimo mokyklų šalių kalbas, bet ir kokiam istoriniame tradicijos (buvimo ar nebuvimo) kontekste šie vertimai išvysta dienos šviesą.

Kadangi kalbama apie grožinės literatūros vertimą, bus analizuojama originalo ir vertimo tekstų poetika remiantis prancūzų teoretikų Henri Meschonico ir Gérard'o Dessonso veikalais. Be to, vieno kūrinio vertimo analizė suponuoja ir tam tikrą atvejo analizę, kuria remiantis bus kalbama apie vertimo etiką ir politiką. Šis tyrimo aspektas grindžiamas Anthony Pymo ir Meschonico įžvalgomis apie tai, kas yra vertimo ir vertėjo etika, kas yra vertimo politika ir koks vaidmuo tiriant šią problematiką tenka romano *A Game of Thrones* vertimui į lietuvių kalbą. Vertimas į prancūzų kalbą yra tam tikra atrama, siekiant išsiaiškinti kai kurias lietuviškosios vertimo tradicijos (ar tradicijos nebuvimo) problemas. Straipsnyje analizuojami romano vertimai, tad grynai literatūrinė analizė nėra straipsnio autorės uždavinys. Taikomi metodai: aprašomasis ir gretinamasis.

1. George'o R. R. Martino romanų ciklas *A Song of Ice and Fire*

Pirmoji JAV rašytojo George'o R. R. Martino sagos *A Song of Ice and Fire* (*Ledo ir ugnies giesmė*) knyga *A Game of Thrones*

(*Sostų žaidimas*) buvo išleista 1996 metais. Paskutinis parašytas sagos romanas *A Dance with Dragons* (*Šokis su drakonais*) išleistas 2011 metais. Sagą turi sudaryti septynios knygos, penkios jau išleistos, rašytojas teigia parašysiąs dar dvi sagą užbaigiančias dalis *The Winds of Winter* ir *A Dream of Spring*. Martinas sukūrė savitą fantastikos pasaulį, kuriame vieni pagrindinių personažų siekia galios ir valdžios, kiti yra kilmingi ar turtingi sukurto pasaulio paraščių atstovai – galingos giminės palikuonis neūžauga, kurio tėvas negali pakęsti, ar kilmingos šeimos pavainikis sūnus, kurio įmotė nekenė visą gyvenimą. Romanuose mistika neatsiejama nuo realaus gyvenimo, ir galima susidaryti įspūdį, jog tas lyg antikos ir viduramžių įkvėptas išgalvotas pasaulis yra iš dalies ir šiuolaikinio pasaulio atspindys. Ryškūs personažų charakteriai, tai, kad nėra skirstymo bloga–gera, kuria patrauklią ir įtaigią atmosferą.

Knyga sulaukė nepaprasto populiarumo, buvo išleista milijonais tiražų ir išversta į dešimtis pasaulio kalbų, tačiau mokslinės romanų ciklo analizės kol kas nėra. Martinas vadinamas amerikietiškuoju Johnu R. R. Tolkienu, jo kūrybą mėgstama lyginti su *Žiedų valdovo* trilogija, tačiau ir anglų, ir prancūzų, ir lietuvių kalba parašyti straipsniai veikiausiai yra mokslo populiarinimo, recenzijos, interviu su rašytoju. Nemažai jų parašyta romanus lyginant su HBO televizijos (JAV) sukurtu ne menkesnio populiarumo sulaukusiu serialu. Lietuvių kalba straipsnio autorė rado porą išsamesnių mokslo populiarinimo straipsnių kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“: kūrinio recenziją ir recenziją apie pirmosios dalies vertimą į lietuvių kalbą. Ar populiarosios fantastikos žanras nėra

rimtai vertinamas literatūrologų, sunku pasakyti. Vilniaus universiteto semiotikos studijų magistrė Emilija Visockaitė „Literatūroje ir mene“ publikuotame straipsnyje teigia:

Yra tokia plačiai paplitusi kino ir literatūros kritikų rūšis, kuriai visas iš J. R. R. Tolkieno epopėjos išsiritęs *fantasy* žanras yra pasakos (suaugusiesiems) prieš miegą, meninės vertės dydžiu prilygstančios, pvz., komiksams, kitam vėlyvųjų „pasakų“ žanrui. Nagi tikrai: „Žiedų valdovo“ trilogija ir „Hobitas“ yra tarp populiariausių visų laikų knygų (apytikriais duomenimis, nusileidžia tik Biblijai, Koranui ir Mao išminčiai); <...>. Tolkienas, žinoma, gyveno seniai ir dėl viso šito nekaltas, bet šitoks nesveikas populiarumas neabejotinai yra puiki priežastis rimtiems žmonėms jo neskaityti. Ką jau kalbėti apie pastarąjį dešimtmetį nusidriekusias virtines harių poterių, kraujasiurbių ir šiaip kompiuterinių pabaisų.

Amerikiečio George'o R. R. Martino „Ledo ir ugnies giesmė“ taip pat pakliūva į įvairius *-iausių -ukus*, ne mažiau sėkmingas ir pagal ją kuriamas TV serialas. Iš Martino suplanuotos heptalogijos (septyntomės) jau išleistos penkios dalys, pirmąją, pasirodžiusią 1996 m., pernai išvertė Rasa Tapinienė („Alma littera“). Knyga gigantiška – daugiau kaip 600 puslapių (ir beveik be paraščių), kai kurie amerikietiški vėlesnių dalių leidimai siekia ir 1000. Nieko gero, nieko gero, – linguoja galvas literatūros žinovai. – O jau serialų tai mes išvis nežiūrim.“

Straipsnio autorė į šiuos klausimus atsakyti nesistengia, nes straipsnio tikslas yra vertimo, ne originalo kūrinio analizė. Tačiau Visockaitės mintys cituojamos turint aiškų tikslą: vertinama ar nevertinama literatūrologų, ši saga yra neabejotinas

fenomenas literatūros pasaulyje. Būtų galima kelti keletą klausimų: viena vertus, jeigu kūrinys toks paveikus milijonams žmonių visame pasaulyje, ar galima ignoruoti jo reikšmę pasaulinei literatūrai? Kita vertus, jei nekalbama apie išskirtinę šio romanų ciklo literatūrinę vertę, ar kūrinys turi teisę (straipsnio autorė sąmoningai įsamenina *kūrinį*) būti poetiškai, korektiškai ir etiškai išverstas? Poetiškai, nes originalo kūrinyje poetikos nestinga, korektiškai ir etiškai, nes straipsnį rašyti paskatino ši gal primityvoka, tačiau skaitant vertimą po pirmųjų puslapių kilusi mintis: ar Martinas nemoka rašyti, ar mes nesistengiame versti? Šie klausimai nėra retoriniai. Į pirmąjį anksčiau ar vėliau veikiausiai atsakys literatūros mokslo atstovai, į kitus klausimus atsakymo ieškoti derėtų vertimo mokslo atstovams.

2. Vertimo poetika, etika ir politika

Prieš apsibrėžiant, kiek tai įmanoma, kas yra vertimo poetika, pirmiausia reikia tarti keletą žodžių apie tai, kas yra originalo teksto poetika.

Terminas „poetika“ ne vieno mokslininko darbuose sietinas su poezija, atskiriant ją nuo prozos. Todėl gali atsirasti tam tikros painiavos vartojant šį žodį prozos kūrinių tyrimuose. Dessonsas *Poetikos įvado* įvade kalba apie šią painiavą, aptardamas įvairių mokslininkų požiūrį: antai Jeanui Cohenui poetika reiškia mokslą, kurio objektas – poezija (1966), Henri Suhamy poetiką linkęs apibrėžti kaip žymninčią poezijos meną ir kartu mokslą apie poeziją (1986) (Dessons 2005, 13), o Pauliui Valéry poetika yra pagrįsta kūrimo idėja (1944), Romanui Jakobsonui poetikos objektas yra atsakymas į klausimą, kas žodinį pasakymą padaro meno kūriniu

(1963) (Dessons 2005, 14–15). Meschonnicas viename kertinių savo veikalų apie vertimo poetiką *Poétique du traduire* iš pat pradžių apsibrėžia, kad jam poezija – visa literatūra, ne vien siaurai suprantama „poezijos“ ir „romano“ priešprieša (Meschonnic 1999, 10). Šiame straipsnyje bus laikomasi nuostatos, kad poetika negali būti uzurpuota tik poezijos tyrimams, ir kiekviename literatūros kūrinyje, tai būtų poema, eilėraštis, romanas ar apysaka, glūdi savi ir poezijos, ir poetikos klodai.

2.1. Vertimo poetika

Kadangi šiame straipsnyje analizuojami vertimai, taip pat derėtų apsibrėžti, kas yra vertimo poetika: juk vertėjo užduotis turėtų būti viena kalba išreikštą poetiką perteikti kitos kalbos poetika. Straipsnio autorė vartoja tariamąją nuosaką, nes iš tiesų tiek originalo kūrinio poetika, tiek vertimo ir versto kūrinio poetika yra gana slidžios sritys. Ne visada lengva aiškiai įvardyti, kas sudaro romano poetiką ir ar toji poetika buvo perteikta vertime. Galiausiai ir tyrėjo ar vertintojo subjektyvumas taip pat šiuo atveju neišvengiamas. Matematinių formuliu poetikos tyrimams nepritaikysi. Kita vertus, viena nuomonė gali sukelti diskusijas, kurios tik paskatintų tolesnius tyrimus.

Beveik po dešimtmečio nei minėtasis Meschonnic *Poétique du traduire* išspausdinamas kitas jo veikalas *Ethique et politique du traduire* (2007), kuriame mokslininkas dar plačiau išdėsto savo požiūrį į poeziją ir poetiką: jam poezija yra kokios nors gyvenimo formos virsmas kokia nors kalbos forma ir kokios nors kalbos formos virsmas kokia nors gyvenimo forma – tai neatsiejami dalykai (Meschonnic 2007, 26–27). Poezija apima visą kalbos

meną. Romanas yra romanas tik tada, jei jame yra poezijos, ir šis požiūris taikytinas visiems literatūros žanrams. Meschonnicas prabyla ir apie minties meną – tai būtų minties poezija (Meschonnic 2007, 28). Tad versti literatūros kūrinį – vadinas, versti poeziją, glūdinčią jame, versti poetiką. Išlaikyti verčiant kūrinio poezijos gyvybę, nes kitaip kūrinys bus sunaikintas (Meschonnic 2007, 35).

Poezijos šiuo plačiuoju požiūriu kūrimas yra su etika susijęs veiksmas: poezijos kūrinį kažkas rašo ir kažkas skaito, ir tas, kuris skaito, yra veikiamas kūrinio. Tai kalbos veiksmu išreiškiama etika. Ir kalbos veiksmo poetika yra toji etika. Toks būtų, pasak Meschonnico, poetikos ir estetikos skirtumas (Meschonnic 2007, 27).

Originalo kūrinio etika ir poetika Meschonnicui yra neatsiejamos, nes poetika jam yra poezijos kūrinio etika. Todėl mokslininkas toliau teigia, kad poezijos kūrinį galime laikyti poezija tik tuo atveju, jei egzistuoja ir poezijos etika, tad apie vertimo etiką galima kalbėti tik remiantis šiuo požiūriu (Meschonnic 2007, 33). Vertimas – tai poetikos problema, ir etikos problema. Ir kartu – vertimo politikos problema (Meschonnic 2007, 56).

Meschonnicas į poezijos, poetikos, vertimo poetikos, etikos ir politikos problemas žvelgia filosofškai. Viskas yra vienis: ir poetika, ir etika, ir politika. Todėl mokslininkas kalba apie vertimo proceso poetiką (*poétique du traduire*), o ne vertimo rezultato poetiką (*poétique de la traduction*). Vartojamas veiksmazodis *versti*, ne daiktavardis *vertimas*. Logiška – jei vertėjo užduotis yra išlaikyti kūrinio gyvybę, tenka kalbėti apie procesą, ne apie rezultatą apeinant procesą. Tačiau rezultatas – išverstas kūrinys – yra proceso

padarinys, ir jei galima vertinant vertimą konstatuoti, kad tas padarinys netenka gyvybės, arba jos turi, kad poetikos vertimo kūrinyje nebėra, arba ji yra, galima daryti prielaidą, koks buvo procesas – vykęs ar nevykęs. Vertimo politika šiuo atveju yra vertėjo vidinė politika. Meschonnicas atmeta vertimą kaip ženklą (signifikantas ir signifikatas) reikšmės problemą, todėl ir kalbama apie vertėjo, ne vertimo, politiką: ar vertėjas pasirinks tradicinę reikšmės be formos, be ritmo ir skambesio perteikimo strategiją, ar laikysis to vienio, tokiu būdu stengdamasis išsaugoti originalo kūrinio gyvybę vertime.

Literatūros vertimas neatsiejamas nuo literatūros, ir tik remiantis vertimo poetika galima apmąstyti ir galiausiai įgyvendinti literatūros vertimą-literatūrą, teigia Meschonnicas (Meschonnic 1999, 156).

2.2. Vertimo etika

Paprastai vertimo mokslo pasaulyje vertimo etika suprantama ir tiriama kitaip. Pymas kalba apie turinio etiką: ką reikia versti ir ko versti nereikia. Tad akivaizdu, kad tokia problematika veikiausiai susijusi su tarpkultūriškumu (Pym 1994, 13–14), ir etika suvokiama kaip į vertėją, ne į vertimą orientuota etika. Pymas analizuoja veikiausiai politinius atvejus, pavyzdžiui, kaip buvo už akių pasmerkti mirties bausme Salmano Rushdie *Šėtoniškujų eilių* vertėjai (Pym 1994, 65). Atsakomybė tampa etikos pagrindu, profesine etika. Apie poetiką Pymas šiame veikale nekalba, tad akivaizdu, kad vertimo ar vertėjo etikos ir poetikos jis nesieja. Be to, etika siejama ir su atlygiu. Kad ir kokia tai būtų forma, už vertimą iš esmės reikia mokėti. Tai svarbus aspektas etikos minties tyrimui, teigia Pymas (Pym 1994, 11). Gana kritiškai įvertinęs

Pymo veikalą, Alexis Noussas teigia, jog iš tiesų požiūris, siejantis tik etiką ir naują, yra ribotas, o autorius bendrojo požiūrio į etiką taip ir neišdėsto (Nouss 1998, 259). Pamąstymuose apie etiką, orientuotą į profesinį aspektą, ir teiginiuose, kad kuo daugiau vertėjas investuos pastangų į vertimą, tuo brangiau jį paruos, dingsta klausimas, kaip reikia versti, ir lieka tik pastangų dydžio laipsnis. Tad tik sociologinis ir finansinis aspektai riboja požiūrį į etiką ir veikiau išryškėja kaip deontologijos problematika (Nouss 1998, 260–261).

Straipsnyje apie vertimo etiką didaktikos požiūriu aptariant šių dienų vertėjų mokymo būdus Rosemary Arrojo taip pat veikiau kalba apie vertėjo atsakomybę ir kaip ją ugdyti mokant studentus, kad jie būtų pasirengę išbandymams versdami priimti sprendimus ir prisiimti atsakomybę už atliekamą darbą (Arrojo 2005, 243).

Tiek Meschonnic, tiek Pymo, tiek Arrojo požiūrių, nors jie iš esmės skiriasi, nereikėtų atmesti. Mokant studentus priimti vieną ar kitą sprendimą, suvokti ir akcentuoti, kad tavo darbas neturi būti nuvertintas, ir galiausiai būti etiškam verčiamo teksto ir vertimo proceso atžvilgiu vienas kitam netrukdo. Tiesiog apie tikrąją etiką kalba Meschonnic, o Pymas kalba apie profesinės etikos normas, Arrojo taip pat. Straipsnio autorės nuomone, pirmenybę vertėjas turėtų teikti Meschonnic sampratos etikai, susietai su vertimo poetika ir politika – kokią strategiją vertėjas pasirinktų. Tačiau jei vertėjas nepaiso visų pirma deontologijos, darytina prielaida, kad poetika ir etika apskritai liks nuošalyje.

Vertimo politikai šiame straipsnyje skiriama nedaug dėmesio: išdėstytas tik Meschonnic požiūris, ir jis yra atsietas nuo leidyklų platesnės politikos (Meschonnic

1999, 90), kuri, žinoma, taip pat egzistuoja, tačiau tai jau būtų kito ar kitokio tiriamojo darbo tema.

Prieš pradėdama analizuoti *A Game of Thrones* vertimus į prancūzų ir lietuvių kalbą straipsnio autorė tenori priminti 1540 m. Etienne' Dolet mintis apie vertimą: „Vertėjas turi pasirinkti tokius žodžius ir taip juos išdėstyti, kad jie skambėtų natūraliai, kad ne tik siela pasitenkintų, bet ir ausims būtų malonu klausytis.“ (Ballard 2007, 111). Kaip pabrėžė ir Meschonnic – tai Dolet pasakė 1540 metais (Meschonnic 2007, 114).

3. Empirinė dalis: *A Game of Thrones* romano vertimų į prancūzų ir lietuvių kalbą analizė

Visais įmanomais aspektais išanalizuoti romano vertimo į prancūzų ir lietuvių kalbas būtų neįmanoma užduotis, o gal ir netikslinga. Straipsnyje bus aptariami keli analizuotini vertimo aspektai: personažų vardų ar kitokio literatūrinio jų įvardijimo vertimas siejant su kūrinio visumos poetika, metaforinių pasakymų, neatsiejamų nuo teksto poetikos, vertimo problemos ir galiausiai dėl vertimo į lietuvių kalbą pasirinkta pažodinio vertimo problematika. Bus siekiama išsiaiškinti, pirma, kaip vieno ar kitokio vertėjų pasirinkimas lemia viso teksto skambesį ir skaitymą. Antra, ar bus akivaizdus skirtumas tarp vertimo į prancūzų kalbą ir vertimo į lietuvių kalbą teksto poetikos atžvilgiu: kokia vertėjų etika remiasi Meschonnic vertimo etikos samprata. Užbėgdama įvykiams už akių straipsnio autorė norėtų išsakyti mintį, kad būtent sunkus lietuviško teksto skaitymas ją paskatino ieškoti ir originalo knygos anglų kalba, ir šio romano vertimo į prancūzų kalbą.

3. 1. *Personažų vardų vertimo problematika*

Aptarti visų, net pagrindinių personažų vardų vertimo nėra įmanoma dėl to, kad personažų šiame epe apskritai nepaprastai daug, ir labai svarbių personažų – taip pat. Tad buvo atrinkti tik su straipsnio tematika susiję vertimai.

Lionginas Pažūsis skiria keturis svertimų tikrinių vardų perteikimo vertime būdus (mokslininkas kalba apie asmenvardžius ir vietovardžius, straipsnyje apsi-ribojama asmenvardžiais): perkėlimą, pakeitimą, vertimą ir modifikaciją (Pažūsis 2014, 47). Tiesioginis perkėlimas išlaikant autentišką rašybą (jei verčiama iš lotyniškojo alfabeto kalbos) būdingas prancūzų literatūros vertimo tradicijai. Vardai paliekami tokie, kokie yra originale, verčiama tik tada, kai vardas išreiškia ar personažo charakterį, ar kokias jam būdingas savybes. Lietuvių literatūros vertimo tradicijoje vardai yra adaptuojami, t. y. perrašomi lietuviškai taip, kaip tariami, nebent reikėtų versti. Pakeitimas lietuviškoje vertimo tradicijoje dažniausiai reiškia lietuvinamus vardus, kai verčiama iš kalbos, kur tokie atitikmenys dėl vienokių ar kitokių priežasčių (ta pati kultūrinė erdvė, religija ir pan.) galimi: Adam – Adomas, Eve – Ieva, John – Jonas (Pažūsis 2014, 144). Pasak Pažūsis, tiesioginis vertimo būdas „gali būti taikomas iš bendrinių žodžių padarytiems arba, kitaip sakant, semantiškai skaidriems ar semantiškai motyvuotiems vardams <...>.“ (Pažūsis 2014, 166). Mokslininkas pateikia įvairių pavyzdžių: *Mouse* įvardijama *Pelyte*, *Patch* – *Lopu*, *Horn* – *Ragu*. Modifikavimas – tai toks vertimo būdas, kai originalo kūrinio tikriniam vardui parenkamas toks vertimo kalbos pakaitalas, kuris nėra nei logiškai, nei

tradiškai susijęs su originalo teksto tikrinu vardu ar susijęs iš dalies. Pavyzdžiui, *Abraham Lincoln* verčiama *prezidentas Linkolnas* (Pažūsis 2014, 214). Straipsnyje analizuojant pavyzdžius bus remiamasi perkėlimo, pakeitimo ir tiesioginio vertimo būdais.

Daneiris. Viena iš svarbiausių visos sagos, tad ir pirmosios knygos, veikėjų yra Daenerys (angl.), Daneiris (liet.) ir ta pati Daenerys (pranc.). Vertėjas į prancūzų kalbą laikosi prancūzų vertimo tradicijų ir vardą palieka tokį pat kaip originalo tekste, lietuviškame tekste vertėja transkribuoja pagal skambesį. Daneiris (toliau bus vartojamas lietuviškas vardo variantas) yra nuo sosto nuverstų, iš drakonų kilusių karalių palikuonė, kuri slapstosi toli nuo Karališkojo miesto ir kartu su broliu tikisi vieną dieną atgauti sostą. Daneiris vaidmuo sagoje didžiulis – ji stipresnė už brolių, kuris turėtų paveldėti sostą, ji nesudega ugnyje ir ugnyje jai gimsta (išsiriti iš jai dovanotų suakmenėjusių kiaušinių) drakonai, kurių pasaulis nematė jau tūkstančius metų. Drakonų gimimu ir baigiasi pirmoji sagos knyga. Tad ši mergina įvardijama ne tik vardu Daneiris. *Sostų žaidime* ji yra Targeirinių giminės palikuonė – *Targaryen* giminės originale, ir *Targaryen* giminės prancūziškame tekste. Visuose kituose lietuvių kalba išleistuose romanuose Daneiris tampa Targarien, Targarienų giminės palikuone. Nežinia kaip ten dėl to tarimo anglų kalba, tačiau Daneiris Targarien skamba tikrai tvirčiau nei Daneiris Targeirin. Visus kitus romanus į lietuvių kalbą vertė dar du vertėjai: antrąją knygą išvertė Leonas Judelevičius, jis ir pervadino Daneiris, visas kitas – Jovita Liutkutė. Atrodytų smulkmena, tačiau ši veikėja nuolat yra įvykių sūkyje, ir jos vardas tekste kartojamas

daugybę kartų. Tad ir Leono Judelevičiaus pasirinkimas keisti Daneiris giminės vardą tikrai motyvuotas, nes Targeirin skamba ir ne karališkai, ir apskritai sunkokai lietuvių kalba perskaitoma. Daneiris gimusi per audrą, todėl Martinas ją įvardija kaip Daenerys Stormborn – gimusi audroje. Turint omeny jos karališką padėtį, ryžtą susigražinti sostą ir galiausiai tai, jog ji – drakonų motina, natūralu būtų taikyti vertimo būdą ieškant poetinio įvardijimo. Deja, lietuviškame tekste ji lieka miglota Daneiris Stormborn. Prancūzų vertėjas ją pavadina *Daenerys du Typhon*. Pasirinkimas iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti keistokas, nes *typhon* prancūzų kalba reiškia tik Kinijos jūrose ir Indijos vandenyne siautėjančius ciklonus (NPR 1993), pats ciklono pavadinimas kilęs iš graikų mitologijos: Tifonas buvęs siaubingas žemės Gajos ir Tartaro sūnus, reiškias agresyvią žemės jėgą (ME 1, 1997). Paviršutiniškai vertinant versdamas į prancūzų kalbą vertėjas pridėjo graikų mitologijos aspektą, kurio originale nėra, ir dar vartojo žodį, kuris audrai įvardyti vartojamas retai, ir tik tam tikroms audroms. Tačiau vertėjo pasirinkimo motyvai paaiškėja romano pabaigoje: Daneiris žengia į ugnį, kurioje deginamas jos miręs vyras, ir žino, kad nesudegs, nes ji drakonų kraujo, o drakonai ugnies nebijo. Tai romano kulminacija, drakonų gimimas ir lemtingas pokytis viso epo istorijoje. Mintyse ramindama savo patarėją riterį, Daneiris sako:

1. I am Daenerys Stormborn, daughter of dragons, bride of dragons, mother of dragons, don't you see! Don't you SEE? (1, 779)¹

¹ Straipsnio pabaigoje pateikiamas arabiškais skaitmenimis sunumeruotas šaltinių anglų, lietuvių ir prancūzų kalbomis sąrašas. Šaltiniai cituojami pagal straipsnio pabaigoje pateikiamą numeraciją.

G ir r raidžių pakartojimas, *born* rimavimasis su (*dra*)*gons* kuria ne tik ritmą, kuria iškilmingą teksto skambesį ir teksto poetiką, veikėja kuriama pasitelkiant poezijos galias.

Tad dar kartą skaitant prancūzišką tekstą suprantamas ir vertėjo pasirinkimas:

2. Je suis Daenerys du Typhon, sœur de dragons, femme de dragons, mère de dragons, voyez ! Ne VOYEZ-vous pas ? (3, 785).

Typhon rimuojasi su *dragons*, kartojami t, d, r raidės ir sukuriama graži kulminacinė vertimo teksto poetika. Lietuviškasis variantas:

3. Aš Daneiris Stormborn, drakonų dukra, drakonų nuotaka, drakonų motina, neįau nematai? Neįau NEMATAI? (2, 625)

Tėra žodžių vertimas, tam tikros svarbios personažo savybės nepaisymas, jokio rimo ir jokios poetikos. Derėtų paminėti, kad romano pradžioje autorius aiškiai įvardija, kad Daneiris gimė per audrą: „She had been born on Dragonstone nine moons after their flight, while **a raging summer storm**² threatened to rip the island fastness apart“ (1, 27). Atitinkamai: „Neuf lunes après ces drames, elle voyait le jour à Peyredragon. **Durant un typhon d'été si épouvantable** que, non content de manquer rompre, à ce qu'on disait, les amarres de l'île elle-même, il fracassa la flotte targaryenne à l'ancre, arracha aux remparts et précipita dans les flots déchaînés d'énormes blocs de pierre.“ (3, 38) ir „Ji gimė Dragonstoune devyni mėnesiai po pabėgimo, **kai įdūkusi vasaros audra** grasino suskaldyti salos tvirtovę.“ (2, 29)

Toks vertėjos į lietuvių kalbą pasirinkimas atrodo dar keistesnis, kai išverčiami visiškai nereikšmingų personažų, paminėtų vieną ar du kartus, vardai. Taip atsiranda **Brandonas Statytojas**, nes jis yra

² Čia ir toliau paryškinta straipsnio autorės.

kažką pastatęs, ir daugiau romanuose lyg ir neminimas, dar yra ir kitokių statytojų: „Jei pasakojimai nemeluoja, jos matė, kaip **Brandonas Statytojas padėjo kertinį akmenį**; jos stebėjo, kaip aplink kilo granitinės pilies sienos.“ (2, 24). Originalas: „They had seen **Brandon the Builder set the first stone**, if the tales were true; they had watched the castle’s granite walls rise around them.“ (1, 20) Ir vertimas į prancūzų kalbą: „Ils avaient vu **Brandon le Bâtitseur en poser la première pierre**, assuraient les contes, et regardé s’élever tout autour les remparts de granit.“ (3, 31) Tad nereikšmingo, porą kartų paminėto personažo vardas su nuoroda į jo atliktą darbą (Statytojas) išverčiamas, o vienos pagrindinių, bene svarbiausios herojės vardas su nuoroda, kad ji gimusi per audrą (šis faktas svarbus, nes siejasi ir su jos charakteriu, ir su jos elgesiu), neverčiamas. Kitoje kitų vertėjų verstose sagos dalyse vardas išverčiamas – Daneiris Audros Dukra.

Viseiris. Daneiris brolis Viseiris (originalė – *Viserys*) – bailys, niekam tikęs, besinaudojantis seserimi kaip daiktu, įrankiu atgauti sostą. Tad jis niekaip ypatingai ir nėra pavadinamas. Su vertimu susijęs tik vienas įdomus aspektas: prieš jo mirtį Daneiris supranta, kad brolis jai svetimas, kad jis netinkamas būti karaliumi ir nėra drakonų kraujo, nes ugnis jį sunaikina. Martinas poetiškai nutolina brolių nuo sesers, tame pačiame skyriuje, pabaigoje, pavadindamas jį tiesiog vyru, kuris buvo jai brolis, du kartus kiek išplėsdamas sintaksinę struktūrą ir pabaigoje sutrumpindamas, nes paskutinis įvardijimas jau yra po Viseirio mirties:

4. „this man who had once been her brother“, „the man who had been her brother“, „the man who had been her brother by the

arms“, „the man who had been her brother“ (1, 481, 482, 483)

Vertimas į prancūzų kalbą:

5. „cet étranger qu’elle avait du moins si longtemps tenu pour son frère“, „l’étranger qu’elle avait eu pour frère tant d’années durant“ , „l’étranger qu’était devenu Viserys pour sa sœur“, „l’étranger que Daenerys avait eu pour frère“ (3, 494, 495)

Vertėjas į prancūzų kalbą išsaugo poveikį keliančią sintaksinę struktūrą, nutolina Viseirį nuo sesers parinkdamas žodį *svetimas* vietoj *tas vyras, šis vyras*, ir tik vienur akcentuodamas brolių, kuriuo jis buvo, kitur Daneiris – seserį, kuriai svetimas jis tapo. *Plus-que-parfait* laiko pasirinkimas taip pat itin įtikinamas – tai reiškia anksčiau įvykusį veiksmažodį nei tuo metu vykstantis veiksmažodis. Viseiris nebėra jos brolis. Tekstas skamba poetiškai ir įtikinamai, ir vertėjo valia rinktis, kokiomis priemonėmis jis kurs stilistinę poveikį – išsaugomas ir stilius, ir pasakymo prasmė, ir poetika apskritai.

Vertimas į lietuvių kalbą:

6. „tas vyras, kuris **kadaise** buvo jos brolis“, „vyras, kuris **kažkada** buvo jos brolis“, „vyrą, kuris **kadaise** buvo jos brolis“, „vyrui, kuris **neseniai** buvo jos brolis“ (2, 391, 392)

Nutolinusi pirmais trimis atvejais brolių nuo sesers ir kartodama gražią sintaksinę konstrukciją vertėja, nors kažkodėl vienoje vietoje nusprendusi vietoj *kadaise* pavartoti ne tokį poetišką *kažkada* (gal galima keisti *kitados?*), pabaigoje netikėtai prideda žodį *neseniai* ir suardo ir semantiką, ir poetiką. Kadangi brolis ką tik mirė, *neseniai* reiškia, kad jis netapo jai svetimas, jis mirė, tačiau ką tuomet reiškia ankstesni pasakymai – *kadaise buvo jos brolis*, lie-

tuviško teksto skaitytojas veikiausiai turi sugalvoti pats.

Jonas Snou. Vienas iš pačių svarbiausių veikėjų yra vardu *Jon Snow*. Vertime į prancūzų kalbą laikomasi prancūziškosios tradicijos paliekant vardą tokį, koks yra originale. Vertime į lietuvių kalbą taikomas adaptacijos ir perkėlimo vertimo būdai: veikėjas įvardijamas Jonu Snou. Sniego vertimo nepasirenka nė vienas vertėjas, Snow originale yra šiaurės pasaulio pavainikiams duodama pavardė. Prancūzų kalba *sniegas* – *la neige* yra moteriškos giminės, ir tokia pavardė tikrai trikdytų teksto skaitymą, nebent vertėjas būtų radęs kokį kitą žodį sniegui pavadinti. Lietuviškai koks, tarkime, Sniegius, gal taip pat skambėtų keistokai. Na, o dėl lietuviško Jono – akivaizdu, kad rasti ir susieti kokius nors biblinius motyvus su šiuo personažu būtų pritempta, o Jonas teksto įtaigumui ir poetikai nekenkia.

Mensas Plėšikas. Vertime į prancūzų kalbą ir vertime į lietuvių kalbą vertėjai kituose romanuose svarbų vaidmenį atlikiantį už sienos gyvenančių pusiau laukinių žmonių karalių įvardija taip pat kaip jis įvardijamas ir originale: Mance Rayder, roi de l'au-delà du Mur (3, 21), Mensas Reideris, karalius iš anapus Sienos (2, 17) – originale Mance Rayder, the King-beyond-the-Wall (1, 11). Tačiau vis dėlto anglų kalba *raider* reiškia „a person, a ship, an aircraft, etc that makes a raid: *bank raiders*“ (OALD 2010), tad kitose dalyse lietuvių kalba atsiradęs Mensas Plėšikas skamba ir įtaigiau, ir poetiškiau, ir labiau tinka sukurto fantastikos pasaulio veikėjui įvardyti. O prancūziškame tekste jis toks, deja, ir lieka.

Derėtų paminėti, kad kituose vertimuose į lietuvių kalbą vertėjų buvo keisti keli

perkelti, t. y. transkribuoti vardai: pavyzdžiui, viena iš pagrindinių veikėjų karalienė Sersi (originale – Cersei; keistokas vardas karalienei lietuvių kalba) tapo ir liko karaliene Sersėja, o vieno iš svarbiausių personažų, Sersėjos brolio neūžaugos meilužė, suvaidinusi svarbų vaidmenį epe, iš keistos Šei pirmoje knygoje tapo Šaja kitose knygose (originale – Shae). Teksto skaitymas taip pat tapo lengvesnis ir malonesnis.

Be abejo, turint omenyje sagos apimtį ir personažų gausą, ši analizės dalis tėra prisilietimas prie galimo tokio pobūdžio tyrimo. Tačiau pavyzdžiai buvo atrinkti tikslingai pagal straipsnio temą – vardas taip pat tekstui gali suteikti poetikos.

3.2. *Metaforinių pasakymų vertimas*

Nėra tikslinga pateikti teoretikų pasiūlytus visus įmanomus metaforų ar metaforinių pasakymų vertimo būdus, jų daug, jie įvairūs. Straipsnio autorė norėtų remtis kiek kitokia idėja, išsakyta dar 1958 m. mokslininkų Jean-Paulio Vinay ir Jacques'o Darbelnet, kalbėjusių apie kontekstą ir situacijas vertime. Grožinėje literatūroje metaforomis kuriami vaizdai, skaitytojas turėtų įsivaizduoti, ką mato skaitydamas, jei tekstas įtaigus ir poetiškas. Pasak Vinay ir Darbelnet, situacija – tai realybė, nuskoma žodžiais, ir kurią, sukurtą žodžiais, galima įsivaizduoti (Vinay, Darbelnet 1958, 28). Situacija gali būti būtina supratimui (Vinay, Darbelnet 1958, 176). Tinkamai vertimo tekste perteiktos metaforos kuria vaizdus ir situacijas, netinkamai perteiktos metaforos vaizdus gali iškraipyti ar paversti juos tiesiog sunkiai suprantamais.

Štai keli gana įtikinami pavyzdžiai. Pirmoji situacija: kilmingos giminės atstovas, karalienės brolis, yra neūžauga nykštukas,

iš kurio visi šaiposi. Jis labai protingas ir suvokia, kad gali išgyventi tokiaame pasaulyje tik lavindamas savo protą ir gebėdamas juo pasinaudoti. Smalsumo vedamas jis keliauja prie vadinamosios Sienos, kuri saugo visą karalystę nuo atšiaurių Šiaurės plotų ir ten gyvenančių bei kartais nusi-gaunančių iki karalystės teritorijos ir plėši-kaujančių puslaukinių žmonių. Ant Sienos nepaprastai šalta. Viena scena: nykštukas pradeda kalbėti ir iš burnos virstantį garą vėjas srovele neša tolyn:

7. Patches of snow crunched beneath his feet as his boots broke the night's crust, and his breath steamed before him like a banner. (1, 203)

Vertėjas į prancūzų kalbą pasirenka panašų vaizdinį, *a banner* versdamas *une bannière*, poetiškai sujungdamas *kvėpavimą* ne paprastu šnekamosios kalbos jungtuku *comme une bannière*, o poetišku *telle une bannière*:

8. Durcie par la nuit, la croûte des plaques de neige crissait sous ses bottes, et la buée de son haleine le précédait telle une bannière. (3, 207)

A banner, vaizdingas *a flag* sinonimas (OALD 2010), ir *une bannière* gali reikšti ir vėliavą, ir siaurą, gal su įkarpa, vėliavėlę (NPR 1993). Vaizdas susidaro aiškus: iš burnos sklinda vėjo nešamas tarsi vėliavėlė garas.

Vertimas į lietuvių kalbą:

9. Batams traiškant nakties ledo plutelę po kojomis gurgždėjo sniegas, o garuojantis kvėpavimas plevėsavo tarsi vėliava. (2, 167)

Vaizdas tikrai neadekvatus: kokio dydžio turi būti tas garų kamuolys, kad kažkodėl dar ir plevėsuoję lyg vėliava? Sugriaunama ne tik teksto poetika. Tokį saki-

nį perskaitęs skaitytojas nepamatys aptarto vaizdo, jis turėtų sutrikdyti skaitymą: kodėl dar vėliava plevėsuoja iš burnos?

Kita situacija: karalienė (ji tikrai nėra teigiamas personažas) turi įkalbėti svarbaus, išdavyste kaltinamo, nors nieko iš tiesų neišdavusio, didiko dukterį parašyti laišką motinai, kad toji prisiektų ištikimybę karaliui, ir jos dukra galėtų už karaliaus ištekėti. Kol tėvas kaltinamas išdavyste, tokios jungtuvės neįmanomos. Iš pradžių mergina bando atsisakyti. Karalienės žodžiai:

10. „You disappoint me, Sansa,“ the queen said, with eyes gone hard as stones. (1, 531)

Karalienė turi įtikinti ir įbauginti Sansą, todėl ir žvelgia į ją lediniu žvilgsniu. Tačiau lietuvių kalboje akys kaip akmenys atšalti neturėtų:

11. – Tu nuvili mane, Sansa, – tarė karalienė, jos akys atšalo tarsi akmenys. (2, 430)

Akivaizdu, kad autoriaus sukurto vaizdo vertimo į lietuvių kalbą skaitytojas nepamatys, gal tik numanys. Apie teksto poetiką šiuo atveju net neverta kalbėti.

Vertėjas į prancūzų kalbą elgiasi kitaip. Jis paverčia žvilgsnį mineralo kietumo žvilgsniu ir sukuria įtaigų bei natūralų vaizdą:

12. – Tu me déçois, Sansa, dit la reine, avec un regard d'une dureté minérale. (3, 542)

Martinas romane mėgsta odos blyškumą lyginti su pieno baltumu: *pale as milk*, *white as milk*. Tačiau vėlgi – ką pieno baltumas reikš skaitytojui viena kalba, ką – kita, ir koks vaizdas bus sukurtas? Romane buvo rasti keturi tokie palyginimai, ir visi atvejai skirtingi: baltas, nes negyvas (tai artėjantis žmonių siaubas, vadinamieji Ėjikai, kurių negalima nužudyti, nes jie jau negyvi ir apsidengę šerkšnu, nes ateina

iš tolimosios Šiaurės, nuo kurios žmones saugo Siena):

13. Tall, it was, and gaunt and hard as old bones, with flesh pale as milk. (1, 8)

Išblyškęs, nes sužeistas, karalius ant mirties slenksčio:

14. His face was pale as milk. (1, 485)

Išblyškęs, nes po plėšikų antpuolio dreba iš baimės, paprastas dainius:

15. Marillion sat frozen, clutching his woad-harp, his face as pale as milk, but Tyrion's man Morrec bounded quickly to his feet and moved to help the knight with his armor. (1, 322)

Miręs paprastas žmogus, ne minėtasis Ėjikas:

16. His singing days were done. His flesh was blanched white as milk, everywhere but his hands. His hands were black <...>. (1, 535)

Kiekvienam atvejui vertėjas į prancūzų kalbą pasirenka prancūzų kalba tinkamą apibūdinimą: pieno baltumo, kai kalbama apie Ėjikų odą, ar mirtinai išblyškę (iš skausmo ar iš baimės), jei išsigandę, sužeisti, ar nepaprastai išbalę, jei mirę:

17. Une ombre de très haute taille, aussi funèbre et hâve qu'un vieux squelette, et dont la chaire exsangue avait **une pâleur laiteuse**. (3, 17)

18. Il était **livide**. (3, 497)

19. **Blême de trouille** et pétrifié, Marillion étreignit seulement sa harpe plus étroitement, mais le valet de Tyrion, Morrec, se précipita pour boucler l'armure du chevalier. (3, 328)

20. Révolu, son temps de chanter. **De la bidoche blême**, à l'exception des mains. Noires. (3, 546)

Vertime į lietuvių kalbą vertėja nuosekliai laikosi pažodiškumo principo, nesvarbu, kodėl žmogus ar išblyško, ar jau yra išbalęs, ar tiesiog jo oda balta:

21. Jis buvo aukštas, sulysęs ir kietas lyg seni kaulai, **blyškia tarsi pienas oda**. (2, 14)

22. Jo veidas buvo **išbalęs kaip pienas**. (2, 394)

23. Mariljonas sėdėjo it stabo ištiktas, spausdamas medinę arfą, veidas buvo **išbalęs kaip pienas**, tačiau Tyriono žmogus Morekas greitai pašoko ant kojų ir nuėjo padėti riteriui apsišarvuoti. (2, 261)

24. Daugiau nebedainuos. Jo kūnas buvo **išbalęs it pienas**, išskyrus rankas. Rankos buvo juodos <...>. (2, 434)

Vertime į lietuvių kalbą neišsaugomas ne tik vaizdas. Pienas ir pieno baltumo oda lietuvių kalboje turi visai kitokią konotaciją. Lietuvių kalbos frazeologijoje pienas turi labai daug reikšmių, tačiau jei kalbama apie žmogų *kaip iš pieno plaukęs, kaip pienu praustas, kaip iš pieno trauktas* – konotacija tik teigiama, susijusi su grožiu, sveikata, gali būti ir su turtais (FŽ 2001). Straipsnio autorė jau yra aptarusi šiuos pavyzdžius ankstesniame straipsnyje, kur daugiau dėmesio buvo skirta kalbos ir kultūros, tradicijos sampratai (Černiuvienė 2014, 52–53). Akivaizdu, kad toks pažodiškumas nekuria jokios poetikos, toks vertimas gali tik suerzinti skaitytoją. Apie poetiką, etiką ar vertėjo politiką kalbėti neverta.

3.3. Pažodinio vertimo problemos: vertimas į gimtąją kalbą?

Apie pažodinį vertimą verčiant grožinę literatūrą apskritai neturėtų būti kalbama. Tačiau kadangi vertime į lietuvių kalbą pa-

žodiškumo apstu, nekalbėti apie jį taip pat negalima. Tik šiuo atveju nei originalas, nei vertimas į prancūzų kalbą cituojami nebus. Martinas rašė poetiška gražia anglų kalba, o vertėjas į prancūzų kalbą pažodžiui taip pat nevertė. Todėl taupumo sumetimais bus pacituoti keli pavyzdžiai su vienu žodžiu *burna*, ir tik atkreipiamas dėmesys, jog ne vien šis žodis buvo verčiamas pažodžiui. Pažodinio vertimo romane lietuvių kalba tikrai gausu.

Štai keli pavyzdžiai:

25. Vilas **įžvelgė įtampą aplink Garedo burną**, vos vos tramdomą įtūžį akyse po storu juodu apsiaustu gobtuvu. (2, 9 p.)

26. Roberto **burną iškreipė karti grimasa**. (2, 40 p.)

27. Nedo **burna susičiaupė iš pykčio**. (2, 91 p.)

28. – Ir kiek ilgai ji liks nekalta? – Roberto **burna įsitempė**. (2, 92 p.)

29. <...> akimirka Sansa pamanė, kad tai tėvas, tačiau kai atsisuko, išvydo į ją žvelgiančio Sandoro Kligeino apdegusį veidą, jo **burna ironiškai persikreipė**. (2, 117 p.)

30. Jam **pravėrus burną riksmui**, pasipylė tik kraujas. (2, 262 p.)

31. Jos **mažą burną iškreipė irzli šypseną**. (2, 328 p.)

32. Kai Jonas **pravėrė burną sušukti**, tas padaras **sugrūdo juodus pirštus jam į burną**. (2, 443 p.)

Straipsnio autorė mano, kad dėl jau minėtų taupumo sumetimų šių pavyzdžių atskirai analizuoti neverta, nes jie patys pakankamai iškalbingi, jei kalbama apie natūralų vertimo teksto skambesį, teksto poetiką ir grožį.

Išvados

1. Remiantis Meschonnico poetikos, etikos ir politikos samprata vertėjas į prancūzų kalbą išlaiko originalo teksto poetiką, etiškai suvokia tekstą ir jo politiką aiški: tekstas jo gimtąja kalba turi būti poetiškas, skambėti natūraliai ir patraukliai skaitytojui.
2. Remiantis minėta samprata vertėja į lietuvių kalbą iš esmės poetikos nekuria. Vertime į lietuvių kalbą, be abejo, yra gražiai ir poetiškai išverstų vietų, tačiau pavyzdžių analizė rodo, jog užtenka ir išnagrinėtų pavyzdžių (o neišnagrinėta jų liko dar daug), kad būtų galima konstatuoti, jog vertimo tekste poetika sunaikinama, atitinkamai nėra kalbos ir apie vertimo etiką, tad kokia buvo vertėjos politika teksto atžvilgiu – išversti greičiau, neatsižvelgiant, kaip parašytas originalas – galima tik spėlioti.
3. Remiantis Pymo etikos samprata vertėjas į prancūzų kalbą akivaizdžiai įdėjo daug pastangų, kad tekstas prancūzų kalba būtų sklandus ir įtaigus. Vertėja į lietuvių kalbą nesilaikė vertėjo etikos, pateikdama vertimo skaitytojui trūkinėjantį, pažodiškumu perpintą vertimo tekstą. Peršasi klausimas, kodėl dar 1540 m. Dolet kalbėjo apie vertimo natūralumą, jei reikia jį priminti XXI amžiaus pradžioje?
4. Jei kalbame apie leidyklų politiką, pagrįstas išvadas daryti būtų sunku. Prancūzijos leidykla „Pygmalion“ po kelių romanų vertimų pakeitė vertėją, nes skaitytojai pasipiktino, kad paprastą ir skaidrą Martino tekstą vertėjas Jeanas Sola vertė ilgais, sudėtingų konstrukcijų sakiniais ir vartojo sudėtingą lek-

siką. Gal vertėjas tekstą „perpoetino“? Vertimo poetikos vis tiek neigti negalima. Kokia buvo leidyklos „Alma littera“ politika, taip pat sunku pasakyti, nes pirmojo romano vertėja originalo teksto tikrai „neperpoetino“, tačiau visas kitas sagos knygas vertė kiti vertėjai.

5. Ar turėjo įtakos knygos žanras, t. y. nelaikant jos rimta literatūra neteikti ypatingo dėmesio vertimo kokybei, – klausimas lieka atviras. Bet koku atve-

ju remiantis ir Meschonnic, ir Pym sampratomis, kad ir koks būtų tekstas, vertėjas turi jį gerbti.

6. Turint omenyje, kad vertimo mokykla Lietuvoje iš esmės tik kuriasi, galima teigti, kad tokie pasitaikantys prastų vertimų pavyzdžiai tėra vertimo mokyklos kūrimosi dalis, ir, įsigalėjus rimtai vertimo tradicijai, analizuojant grožinės literatūros vertimus bus galima daug labiau gilintis į vertimo poetikos specifiką.

ŠALTINIAI

1. Martin, R. R. George. 2011. *A Game of Thrones*. London: Harper Voyager (pirmasis leidimas Didžiojoje Britanijoje – 1996).

2. Martin, R. R. George. 2012. *Sostų žaidimas*. Vilnius: Alma littera. Iš anglų kalbos vertė Rasa Tabinienė.

3. Martin, R. R. George. 2008. *Le trône de fer*. Paris: Pygmalion. Iš anglų kalbos vertė Jean Sola (pirmasis leidimas Prancūzijoje – 1998 ir 1999 metais, nes knyga iš pradžių buvo leista dviem tomis).

LITERATŪRA

Arrojo, Rosemary. 2005. The ethics of translation in contemporary approaches to translator training. *Training for the New Millennium*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Ballard, Michel. 2007. *De Cicéron à Benjamin*. Lille: Presses Universitaires du Septentrion.

Černiuvienė, Liucija. 2014. J.-P. Vinay ir J. Darbelnet *Stylistique comparée du français et de l'anglais* (1958 m.): dabarties perspektyvos. Vertimo studijos 7, 45–58.

Dessons, Gérard. 2005. *Poetikos įvadas*. Vilnius: Baltos lankos.

Meschonnic, Henri. 1999. *Poétique du traduire*. Paris: Verdier.

Meschonnic, Henri. 2007. *Ethique et politique du traduire*. Paris: Verdier.

Nouss, Alexis. 1998. Anthony Pym. Pour une éthique du traducteur. Arras, Artois Presses Univer-

sité, Presses de l'Université d'Ottawa, 1997. *TTR: traduction, terminologie, rédaction*. vol. 11, n°1, 258–263 (nuoroda į internetą <http://id.erudit.org/iderudit/037327a>. Žiūrėta 2015-10-02).

Pažūsis, Lionginas. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Pym, Anthony. 1997. *Pour une éthique du traducteur*. Arras: Artois Presses Université, Presses de l'Université d'Ottawa.

Vinay, Jean-Paul, Darbelnet, Jacques. 1958 (2013). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Les Editions Didier.

Visockaitė, Emilija. 2013. Žmogus žmogui vilkas. *Literatūra ir menas* Nr. 14 (3421) (nuoroda į internetą <http://literaturairmenas.lt/2013-04-05-nr-3421/712-aktyvios-jungtys/1101-emilija-visockaite-zmogus-zmogui-vilkas>. Žiūrėta 2015-10-02).

ENCIKLOPEDIJOS IR ŽODYNAI

FŽ 2001 – Frazeologijos žodynas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

ME 1 1997 – Mitologijos enciklopedija 1. Vilnius: Vaga.

NPR 1993 – Le Nouveau Petit Robert. Paris: Dictionnaires Le Robert.

OALD 2010 – Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford: Oxford University Press.

POETICS OF TRANSLATION, ITS ETHICS AND POLICY: AN ANALYSIS OF TRANSLATION OF *A GAME OF THRONES* BY GEORGE R. R. MARTIN INTO LITHUANIAN AND FRENCH

Liucija Čerņiuviėnė

S u m m a r y

The article embarks upon the discrepancy in time between the establishment of the first translation schools in Europe and in Lithuania, where the first translation school dates back as late as the last decades of the twentieth century, after regaining Independence. The historical overview accounts, in a sense, for at times lesser importance of the quality of translation than anticipated.

The article aims at a study of Lithuanian and French translations of *A Game of Thrones* by George R. R. Martin; the novel opens a series of books under the title *A Song of Ice and Fire*. The analysis is based on Henri Meschonnic's concepts of poetics of translation, ethics and policies. It also adopts Anthony Pym's principles of translation ethics. George R.R. Martin's phenomenon is briefly discussed in the article, his role in the contemporary world of science fiction genre, specifically in the niche of epic fantasy novels is presented.

Having discussed concepts of poetics of translation, translation and translator's ethics, as well

as policies of translation, the author proceeds with selected samples of French and Lithuanian translations and presents them in problem-based units, such as translation of proper names of the literary characters, metaphorical expressions and literal translation. Having analysed the corpus of samples in Lithuanian and French the author arrives at the conclusion that the translator into French has preserved the poetics of the original and has demonstrated adherence to the principles of translator's ethics, while the translator into Lithuanian has failed in her attempt to reveal the poetics of the text, and the big number of word-for-word translation passages indicates some lack of fidelity to the original text and its translation, as well as translator's ethics in general. Thus it may be assumed, from a broader perspective, that the recently established school of translation in Lithuania lacks some tradition of quality as applied to translation text and that may cause such unfortunate results as the study has revealed.

Gauta 2015-10-06

Priimta publikuoti 2015-11-17

Autorės adresas:

Vilniaus universiteto

Vertimo studijų katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: liuce@hotmail.com